

СВЕДОЦИ И УЧЕСНИЦИ ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

Наши европејци

У условима челичном завесом подељене Европе, Димитрије Митриновић, Живко Топаловић, Ване Ивановић и Десимир Тошић, сваки на свој начин, пројект послератне европске интеграције видели су као начин да своју земљу укључе у демократски, мирнодопски и модернизацијски процес

Иако Србија, односно Југославија није била директно обухваћена идејом европског обједињавања након II светског рата, која је углавном била усмерена на западни део континента, појединци са нашег простора су били индивидуално на различите начине повезани са активностима европске интеграције. У овом тексту желимо да укажемо на четворо наших важних европејаца чија улога не би смела бити заборављена: Димитрија Митриновића, Живка Топаловића, Ванета Ивановића и Десимира Тошића.

Сваки од њих, за себе, представљао је изузетну личност и занимљиву људску судбину. Иако су међусобно били врло различити по карактерима и склоностима, њихови животи су донекле и упоредиви: сва четворица су у појединим периодима живота били директно повезани са неком етапом националне историје, да би затим највећи део свог углавном дугог и испуњеног живота провели у принудном или добровољном изгнанству тј. у емиграцији, током које нису престали да се баве политичким, посебно националним, темама.

У условима челичном завесом подељене Европе, они су пројект послератне европске интеграције видели и као начин да своју земљу и друштво једнога дана укључе у онај демократски, мирнодопски и модернизацијски процес који су постигле западноевропске земље.

Четворица наших европејаца припадали су двама различитим генерацијама. Митриновић и Топаловић су стасали још крајем XIX века, запамтили као учесници време I светског рата, били активни и у међуратном периоду као и у време II светског рата, а и касније. Ивановић и Тошић су припадали генерацији која је зрелост доживела у II светском рату, а деловала нарочито током друге половине XX века, дочекавши у случају Десимира Тошића, почетком XXI века демократизацију Србије и пратећи њене прве несигурне кораке ка дубљем укључивању у Европску унију.

Авангардни мислилац и предводник „Нове Европе“

Иако су сваки од четворице наших европејаца били упечатљиве личности, Димитрије Митриновић (1887-1953) без сумње је био и више од тога, особа необичног карактера и посебне судбине. У младости члан и један од идеолога Младе Босне, већи део живота провео је у Великој Британији као нека врста авангардног пророка, мислиоца, поете, модерног утописте и промотера европске идеје. Овако га је описао један пријатељ из младости „Нешто виши од средњег раста, широких плећа, енергичног хода, с моћном батином у руци, Митриновић је личио на неког светског путника који је случајно запао у тужну и суморну паланачку средину, па јој сад на брзину и надухват просипа своје обилно знање и своје пространо животно искуство...као да се у овом човеку, широка и загасита лица, које се дуго пржило на жестоком херцеговачком и далматинском сунцу, нешто ломило и пуцало. Није било друштвеног ни књижевног питања тог времена које он на овим ноћним шетњама не би додирнуо“. Имао је ков сањара и револуционара какви су били бројни европски младићи који су се спремали да мењају свет почетком XX века. Ипак, уместо у политичаре или устанике, Митриновић се пре свега сврстао у редове међуратне књижевне и мисаоне авангарде инспирисане „Европом“. У Немачкој, дружио се са Кандинским и немачким експресионистима из групе „Плави јахач“. У Енглеској постао је нека врста „гуруа“, усменог мислиоца и „учитеља“ који је око себе окупљао следбенике и ученике, жељне нових идеја. „Стамени Словен избријане главе, са црним обрвама налик на крила и огчињавајућим очима“, тако Митриновића описује један од оних Британаца на које је оставио утисак „гајанствености“ и „хипнотичности“. Он је био један од ретких људи са наших простора за кога би се могло рећи да је донекле интелектуално утицао на развој идеје европске интеграције између два рата. Текстови тог утописте и визионара-

Димитрије Митриновић је имао ков сањара и револуционара какви су били бројни европски младићи који су се спремали да мењају свет почетком XX века

сањалице, могу се поредити са делима руских теолога-философа попут Соловјева или са надреалистичким фантазмима једног Бретона или Арабала. „Он није гледао неколико векова унапред, као Шо или Велс, него неколико миленијума... Избацивао је најчудније и најдубље мисли без икаквог реда, сагледавајући целокупна раздобља историје у једном трену попут блеска секире којом је кроз њих просецао пут“. (П. Палавестра) Митриновићев клуб „Једанаести час“ створен 1931. у Лондону залагао се за стварање европске федерације, као корака ка светској федерацији. Писао је чланке са насловима као што су „Интеграција Европе – начин обнове европских држава као органског друштва у новом светском поретку“ (1931) или: „Предлози за један светски систем спољне политике“ (1950), покретао је часописе са називима „Нова Европа“ (1934) и „Ново доба“ (New Age). Удружење Нова Атлантида (1953) наставило је Митриновићево дело и након његове смрти. Још и данас постоји фондација која се назива по Митриновићевом имену, а универзитет у Бедфорду је наследник његове велике библиотеке.

Наш представник на Хашком конгресу 1948.

За разлику од идеолога и „пророка“ широких размера Митриновића, Живко Топаловић (1886-1972) је у првом реду имао карактер и каријеру националног политичког делатника. О њему је речено да је у политичком смислу представљао „социјалпатриоту“, тј. да су се у његовом деловању састајала а можда и сукобљавала два често супротстављена идеолошка гледишта – оно социјалистичко са оним националним. Пореклом из ужичког краја, познатог по бистрим људима од којих су неки оставили дубоког трага у српској науци и политици, Топаловић је физички подсећао на неког робусног сељака из Шумадије. У ствари био је то сјајан интелектуалац, доктор кривичног права који је говорио неколико страних језика, успешан београдски адвокат. „Био је то човек прибран, са оном пуном мирноћом и опрезно-

шћу нашег сељака и работника, са уравнотеженошћу оног интелектуалца који је потпуно сигуран у себе“ (Д. Тошић). Целог живота бавио се и синдикатима и промовисањем социјализма. Био је и одличан говорник.

Топаловић је много тога прошао у животу. Партијски друг и ратни саборац чувеног српског социјалисте Димитрија Туцовића, лично га је сахранио током битке на Церу, 1914. године. У Великом рату је био тешко рањен и једва преживео. Учествовао је у оснивању „Социјалистичке радничке партије (комуниста)“ у хотелу Славија у Београду 1918. године. На наредном конгресу, у Вуковару (1920) Топаловић је биран у централно веће партије, али се брзо након тога сукобио са водећом, проболшевичком (комунистичком) струјом.

Између два светска рата, Топаловић је водио малу Социјалдемократску странку Југославије, која се супротстављала комунистима, иако без већег успеха. Посебно је занимљиво да је Топаловић у својству секретара југословенске делегације деловао у раду тзв. Балканских конференција које су почетком тридесетих година прошлог века имале за циљ формирање Балканске конфедерације, слично тадашњим идејама о реализацији европске уније. У српској историји, Топаловић ће бити посебно запамћен по сарадњи у покрету Драже Михаиловића. Након што је добио Дражину понуду да му се придружи, Топаловић се укључио крајем 1943. године у четнички национални комитет. Председавао је јануара 1944. „светосавским конгресом“ у селу Ба (код Горњег Милановца) и био је један од креатора „Башке резолуције“ којом је покрет Драже Михаиловића покушао безуспешно да парира авнојевским одлукама Титових партизана о будућности Југославије. На суђењу Дражи Михаиловић у Београду Топаловић је у одсуству био осуђен на

20 година затвора. Али он се већ од маја 1944. године налазио у западној Европи.

После рата, као емигрант, Топаловић је био активан и у покретима за уједињење Европе. Присуствовао је (уз некадашњег посланика и министра Милана Гавриловића) Хашком конгресу о европском јединству 1948. године након ког су основани Европски покрет, као и међудржавна организација Савет Европе. Био је учесник и на скупу Европског федералистичког покрета у Стразбуру 1948. као и у удружењу српских федералиста (1956) у коме су учествовали Ване Ивановић и Десимир Тошић. Тиме је Топаловић постао учесник и сведок првих корака у стварању послератне уједињене западне Европе.

Мецена и подржалац Европског покрета

За разлику од осталих европејаца приказаних у овом тексту, Ване Ивановић (1913-1999), бродовласник, био је врло имућан човек. Иако је највећи део живота провео у иностранству, углавном у Енглеској, Ивановић је на различите начине био уско повезан са земљом своје порекла и увек показивао јак интерес за отаџбину, њену политичку будућност и њене људе. Ивановић је био дипломац Кембриџа, атлета у младости, подводни риболовац, официр, бродовласник, филантроп, дипломата. Живео је и као светски путник, члан елитних енглеских клубова, а помало је био денди и монден. Рођен је у мешовитој, хрватско-српској фамилији (јеврејског порекла по оцу). Одрастао је у духу југословенства уз очуха, дубровачког Србина католика и познатог бродовласника Божидара - Божу Банца, власника Yugoslav Lloyd-a, највеће бродарске компаније у предратној Југославији у којој је Ивановић постао директор. Ивановић је као атлета наступао за Југославију на олимпијским

После рата, као емигрант, Живко Топаловић је био активан у покретима за уједињење Европе. Био је и учесник Европског федералистичког покрета

Ване Ивановић се политички ангажовао настојећи да окупи демократски оријентисане југословенске емигранте - угледније политичке представнике

играма у Берлину 1936. године када је оборио државне рекорде у тркама с препонама (110 м и 400 м). У току II светског рата, водио је у Лондону Југословенски бродарски комитет, а затим био ангажован у британској војсци.

Након II светског рата, Ивановић је преко европске активности ушао у политички живот окупљајући један круг напреднијих, демократски оријентисаних југословенских емиграната. Још 1949. године, годину дана након Хашког конгреса и оснивања Европског покрета, на његову иницијативу образован је посебан одбор (у оквиру ЕП) од европских активиста из земаља под комунистичком влашћу. У истом духу, 1960. године Ивановић и Десимир Тошић образовали су и посебан Југословенски одбор (или комитет) за Европски покрет.

„Ми смо неких тридесетак година учествовали на свим европским конгресима, првенствено Ивановић и ја“, написао је Д. Тошић, „имали смо право да говоримо на конгресима али не и право да одлучујемо“.

Ивановић се политички ангажовао настојећи да окупи демократски оријентисане југословенске емигранте - угледније политичке представнике, са којима је објавио значајан документ, Демократску алтернативу (1982). Радило се о основама споразума представника југословенских народа о демократском одржању Југославије у некој форми конфедерације, након очекиваног пада комунистичког режима. Ивановић је такође водио „Удружење слободних грађана Југославије“, добротворно друштво које је углавном сам финансирао и које је пружало финансијску помоћ југословенским емигрантима (попут С. Јовановића, М. Црњанског и др), а касније је помагало и избегле Југословене током ратова деведесетих (посебно наше студенте у Енглеској).

Када је 1992. године у Београду формиран Европски покрет у Срби-

ји (ЕПУС), на оснивачком конгресу су учествовали као почасни гости и Ивановић и Тошић, чиме се симболично идеја водиља наших европејаца из емиграције вратила у Београд. „Већ пола столећа“, написао је Ивановић, „обојица се залажемо за идеју Европског покрета и за демократску алтернативу, најпре комунистичкој, а данас националистичкој идеологији на југословенском тлу.“

Носилац бакље демократског континуитета

Десимир Тошић (1920-2008) је био једини међу овде поменутих европејцима који је доживео да се потпуно врати у отаџбину и да последњих година активно учествује у политичком животу земље. У једној публикацији назван је „храстом слободe“ из Беле Паланке (одакле је потицао). „Ведар и духовит... покретна школа демократије... неокрњеног моралног интегритета, изузетног личног поштења, жртва нацистичких и комунистичких прогона, човекољубив, неизвештачен, духовит и разговоран, уравнотеженост и доброта, атипичан политички мислилац, велики човек и велики патриота, Србин и европејац“ – то су само неке од карактеристика Тошића, које су му дали његови познаници и пријатељи.

Још пре II светског рата учланио се у Југословенску демократску странку Љубе Давидовића и Милана Грола у којој је (1940) изабран за омладинског секретара. Током 1943. године Тошић је ухапшен у окупираном Београду од стране Гестапоа и упућен на принудни рад у Немачку. Побегло је 1944. г. из заробљеништва, а после рата боравио је у Француској, да би се затим дефинитивно настанио у Енглеској до 1990. када се вратио у земљу. Током целог послератног периода, био је врло активан у демократској емиграцији као члан организација Српске демократске омладине, савеза „Ослобођење“ и

др. Посебно је значајна била његова активност као уредника часописа *Наша реч*, који је деценијама излазио у Паризу и Лондону као нека врста гласноговорника демократске, прозападне и антинационалистичке емиграције из Југославије.

Са увођењем вишестраначја у Србији, Тошић се вратио у Београд и био изабран за потпредседника Демократске странке, на чијој листи је био биран и у Народну скупштину (1992). У периоду 1996-1998. Тошић је постао и председник Европског покрета у Србији. Треба истаћи да је Тошић био људски скроман иако високи интелектуалац, искрен, принципијелан и значајан мислилац који се политиком није бавио због материјалне користи. „У једном интервјуу истакао је следеће: „Пут ка Европи за сваку некадашњу комунистичку земљу био је трновит, али нико сем нас Срба није имао распад државе, и то у крви. Појам Европе подразумева општу нашу модернизацију за коју се води борба код нас већ преко сто година... Прошлост захтева да се у њу погледа без слабости и митологије.“

Тошић је преминуо 2008. године. „Много је тога оставио Десимир новим генерацијама: у текстовима ретко виђеној истрајности у сваком новом подухвату. Своје човекољубље али и критику национализма. Своју веру али и свој скептицизам. Читав свој живот коме је смисао слобода. Своје лично поштење и скромност, али и понос и достојанство. Дим своје луле и пламен своје борбе. Своју љубав и супротстављање мржњи. (С. Гавриловић)“

Као Доситеју, који је већи део живота провео ван Србије, и свим нашим европејцима би могао да се постави посмртни натпис о томе да су „љубили род свој“. Имајући у виду њихова значајна животна дела посвећена отаџбини, било би важно да не буду заборављени у колективном сећању и да на различите начине њихова имена остану присутна и запамћена међу млађим генерацијама.

ДУШКО ЛОПАНДИЋ

Дипломата, аутор историјског дела *Летопис великих жупана*

За Десимира Тошића се говорило да је био покретна школа демократије, неокрњеног моралног интегритета, атипичан политички мислилац, Србин и европејац